

תוקפן ההלכתי של כתובה בעברית, כתובה שאיננה מציינת סכומי כסף וכתובה המפרטת חובות הדדיות של החתן והכלה (נוסף על ההתחייבויות המסורתיות של החתן או במקומן)

שולחן ערוך, אבן העזר סימן סו סעיף א וסימן ק סעיף ו

שאלה

שאלו זוגות שערכו חופה וקידושין באמצעות רבני הלשכה לשירותי דת של התנועה המסורתית: האם יש צורך בכתובה כיום, כאשר החובות והזכויות של בני זוג מוגדרים בחוק המדינה (חוק יחסי ממון בין בני זוג) ועל פי 'תנאי בית דין' בהלכה? האם יש משמעות לסכומים הכתובים בכתובה? האם יש לציין בכתובה אם הכלה היא בתולה, גרושה, אלמנה או גיורת? האם יש תוקף הלכתי לכתובה שבה התחייבויות החתן והכלה זהות? האם ההלכה מתירה כתובה בשפה העברית, בכל שפה המובנת לבני הזוג או רק בארמית?

תשובה

מן המוהר אל הכתובה

כאשר רחל ולאה אומרות על לבן אביהן: 'העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו: הלוא נוכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו'¹, ברור להן שדינו של המוהר, דהיינו התשלום שמקבל האב מהחתן בעבור בתו, איננו ככל רכוש אחר שבעליו יכול לעשות בו כרצונו. דברי רחל ולאה משקפים, ככל הנראה, נורמה שהייתה קיימת בתקופת המקרא: כדי לשמור על ערך המוהר, היה האב משקיע את כספי המוהר ברכוש מניב פירות: קרקע אצל חקלאים, צאן ובקר אצל הרועים. אך לא כך היה אצל לבן הארמי. מכיוון שיעקב לא שילם את המוהר בכסף, בתכשיטים או ברכוש, אלא בשנות עבודה, לא טרח לבן להעריך את הרווח הכספי שלו מעבודת יעקב, ולכן גם לא היה רכוש שנועד לשמירת ערך המוהר.

הלחץ החברתי-משפחתי על האב לשמור על המוהר נבע מן הטעם הפשוט: אם יסתיימו הנישואים בגירושין או במות הבעל בגיל צעיר, תוכל הבת לחזור אל בית אביה ולהתפרנס מן המוהר עד נישואיה לגבר השני. אם מת הגבר בגיל צעיר, היה למשפחת המת עניין להשאיר את האלמנה אצלם כדי לשמור על המוהר ברשותם: על אחי המת (על פי ספר דברים) או על אחד מקרוביו האחרים (על פי ספר רות וחוקי העמים במזרח הקדום) היה מוטל לייבם אותה. היו עם זאת מקרים שבהם משפחת החתן העדיפה לוותר על האלמנה ולשלחה חזרה לבית אביה, במיוחד כאשר עדיין לא נולדו ילדים.

קיומו של שטר נישואין איננו מוזכר במקרא: "אין רמז במקרא לשטר נישואין כפי שהיה מקובל בבבל. הנוהג הבבלי לכתוב ספר אישות מוזכר בחוקי חמורבי ומצויות נוסחאות של שטרי נישואים אלה. גופו של שטר זה היה האישור שהבעל לקח את האשה ונוספים תנאים בדבר

¹ בראשית לא יד-טו

גירושין שרירותיים, המוהר ועניינים אחרים לפי הצורך... שטר כזה ידוע בין יהודי יב והוא מוזכר בספר טוביה ז, יב-טו".²

הברייתא בכתובות [פב ע"ב] מתארת את המעבר מן המוהר אל הכתובה בכמה שלבים: בעולם המקרא ניתן המוהר לאבי הכלה בדרך כלל בכסף מזומן. חמישים שקל כסף היה המוהר המקובל עבור בתולה.³ בשלב הבא היו מניחים (מפקידים) אצל אבי הכלה כסף או נכסים כביטוח למקרה של גירושין או אלמנות. בשלב מאוחר יותר הושקעו דמי המוהר בכלי בית שהופקדו בבית אבי החתן. הבעל והאישה יכלו להשתמש בכלים אלו במהלך נישואיהם (לרוב התגורר הזוג בבית אבי החתן או סמוך אליו), אך עדיין המוהר (-הכתובה) היה חייב להינתן לעיני כל ביום הנישואים. נוהג זה גרם לדחיית גיל הנישואין של גברים עניים שהיו צריכים לחסוך את הכסף או את הרכוש במשך כמה וכמה שנים (בלשון הברייתא: "היו מזקינין"). לפי פירוש רש"י סירבו הנשים להינשא משום שלא היה להן ביטחון כלכלי). תקנת שמעון בן שטח באה לפתור גם את הבעיה הזאת וגם בעיה אחרת: גירושין פזיזים. עד אותה העת היה יכול הגבר לגרש את אשתו בקלות כאשר כעס עליה, ובלשון הברייתא: 'אומר לה טלי כתובתיך וצאי'. מעתה, קבעה התקנה, כי גבר הנושא אישה איננו חייב להפקיד כסף או נכסים בשווי מאתיים זוז, אלא עליו לחתום על שטר חוב שבו הוא מתחייב לשלם לאשתו סכום זה אם יסתיימו הנישואין, ולשם פירעון חובו לאשתו הוא משעבד את כל נכסיו, בהווה ובעתיד. כך גם גבר שעדיין לא צבר הון של מאתיים זוזים (דינר)⁴ יוכל לשאת אישה, ולא ימהר לגרש אותה אם ידע שבעקבות זאת הוא עלול להפוך לחסר-כל.

המוהר הוחלף לבסוף בכתובה: כל יהודי הנושא יהודייה מתחייב כלפיה בשטר שעליו לפרוע בעת הגירושין או שעל יורשיו לפרוע אם ימות לפני אשתו. עדות על 'תוספת הכתובה' מופיעה במשנה כתובות [ה, א]. יש לשער שבמקביל להתמסדות הנוהג לשום את הנדוניה שהביאה הכלה מבית הוריה ולציין בכתובה שהחתן מקבל אחריות על נכסים אלו (הוא נהנה מפירותיהם במהלך הנישואים), התמסד במהלך הדורות הנוהג שהחתן מוסיף על עיקר הכתובה התחייבות כספית נוספת בסכום הדומה לערך הנדוניה.

בתקופת המשנה התמסדו התחייבויות נוספות של הגבר כלפי אשתו במהלך נישואיהם. לכתובת ההתחייבויות האלה בכתובה הייתה בעיקר מטרה חינוכית, שהרי הן מחייבות את הגבר אף אם לא נכתבו בכתובה ואף אם לא נכתבה כתובה כלל. שלוש מההתחייבויות הן מהתורה ('שארה, כסותה ועונתה') וההתחייבויות האחרות הן תנאי בית דין (תקנת חכמים) כך שהן בתוקף אפילו אם לא נכתבו.⁵ חשוב היה להשמיע באוזני החתן מהן חובותיו ובאוזני הכלה מהן זכויותיה. קריאת מידע זה מתוך מסמך כתוב הבהירה לזוג שזהו הסכם שאין לזלזל בו, במיוחד בתקופה שבה כתיבת שטרות הייתה כרוכה בטרחה רבה ובתשלום לסופר מקצועי. כנראה בשל כך נכתבה הכתובה בארמית. גם אם רוב הגברים למדו עברית, הייתה שפת הדיבור ארמית. ניסוח הכתובה בארמית נועד לוודא שהאישה הנשואה תדע מהן זכויותיה. רק בדרום ארץ ישראל

² אנציקלופדיה מקראית, כרך ה, 'נישואין' עמוד 862

³ שמות כב טז, דברים כב יט, כט

⁴ 'קו העוני' בסוף ימי הבית השני, על פי משנה פאה ח, ח.

⁵ משנה כתובות ד, ז-יב

(ביהודה) היה שימוש (חלקי כנראה) בעברית, כי ביהודה גם הנשים ידעו עברית, על פי סיפורה של המשרתת בבית רבי יהודה הנשיא.⁶

הכתובה עד אמצע המאה השש-עשרה

הכתובות שהתגלו בגניזת קהיר מעידות שהיו הבדלים מהותיים בין כתובות בבליות לכתובות ארץ-ישראליות. בכמה מן הכתובות שהושפעו ממסורת ארץ-ישראל ציינו גם את התחייבויות האישה. הכתובה הבבלית ציינה רק שהכלה הסכימה להיות מקודשת לפלוני החתן, בלי להזכיר כלל את חובותיה כלפיו.

לתקנה המיוחסת לרבנו גרשם מאור הגולה (שנת 1000 בערך), האוסרת לגרש אישה בעל כורחה, הייתה השפעה מרחיקת לכת על מעמד הכתובה. אם אין אפשרות לגרש אישה בלי הסכמתה, הרי שיש לה אמצעי לחץ על המגרש לפצות אותה גם בכסף שלא נרשם בכתובה (כגון בנכסי מלוג שהגיעו לידיה אחרי כתיבת הכתובה) ולהטות את כף פרשנות הכתובה לטובתה. היפוכו של מצב זה הוא כאשר האישה היא היוזמת את הגירושין והבעל לוחץ עליה למחול על כתובתה, מקצתה או כולה. התקנה השפיעה בעיקר על יהודי אירופה, כפי שמשמע ממה שכתב הרמ"א:

ועיין לקמן סימן קטז דבמקום שאין מגרשין (אלא) רק מרצון האשה אין צריך לכתוב כתובה א"כ בזמן הזה במדינות אלו שאין מגרשין בעל כורחה של אשה משום חרם ר"ג וכמו שיתבאר לקמן [...] היה אפשר להקל בכתיבת הכתובה, אבל אין נוהגין כן.⁷

בנוסח הכתובה של הרמב"ם⁸ נכתב שעיקר הכתובה, מאתיים זוז, שווים לעשרים וחמישה זוזי כסף 'דחזו ליכי מדאורייתא' (הראויים לך מן התורה), למרות שבהקשר אחר⁹ ציין הרמב"ם שעיקר הכתובה הוא מדברי סופרים.

הסעיפים העיקריים בכתובות הנהוגות מהשולחן ערוך ואילך:

- א. תורף הכתובה: התאריך של חתימת הכתובה על פי הפירוט השגור: היום בשבוע, היום בחודש, החודש והשנה (בדרך כלל לבריאת העולם, אך גם לחורבן בית שני ובכתובה מתימן משנת 1793 אף למניין שטרות), ושם המקום שבו נערכו הקידושין (או מקום חתימת הכתובה, אם נכתבה אחרי מועד הקידושין).
- ב. הודעת העדים: המילים 'אנן סהדי' (אנו עדים) מצויות ברוב הכתובות הספרדיות בין התורף לבין הטופס, אך לא בכתובות אשכנזיות.¹⁰

⁶ בבלי, ר"ה כו ע"ב מגילה יח ע"ב

⁷ שולחן ערוך אבן העזר סימן סו סעיף ג (בעניין כתובה שאבדה)

⁸ משנה תורה, יבום וחליצה, סוף פרק ד

⁹ שם, אישות, פרק יב, הלכה ב

- ג. מאמר הקידושין של החתן לכלה 'היי לי לאשה כדת משה וישראל'.¹¹ בפסקה זו כתובים שמות החתן (ואביו) והכלה (ואביה). בכמה כתובות בעת החדשה רשומים גם שמות המשפחה.
- ד. התחייבות החתן לפרנס את אשתו במהלך נישואיהם כמשפט 'גוברין יהודאין' וכולי.
- ה. עיקר הכתובה: אם הכלה בתולה תהיה הלשון: 'ויהיבנא ליכי מוהר בתולייכי' (לעתים בתוספת המילים 'דחזו ליכי מדאורייתא') או 'ויהיבנא ליכי כסף כתובתך'. אחר כך יופיע הסכום בזוזים (מאתיים או מאה לפי הנסיבות). בכמה כתובות יש גם שיערוך של הסכום הזה לכסף צרוף או למטבע עובר לסוחר. יש כתובות שמציינות את ההתחייבויות מהתורה: 'שארה, כסותה ועונתה'.
- ו. הסכמת הכלה: כאן כתובים שוב שמות החתן והכלה, אולם בסדר הפוך.
- ז. שומת הנדוניה (נכסים שונים שהביאה הכלה מבית אביה) ואחריות החתן על הנדוניה.
- ח. תוספת של סכום כלשהו שעליו החתן מתחייב, נוסף על עיקר הכתובה והנדוניה.
- ט. שיעבוד נכסי החתן לפירעון עיקר הכתובה, הנדוניה והתוספת. ברוב הכתובות מציינים ששיעבוד זה בר תוקף בחיי החתן 'ולאחר אריכות ימיו'.
- י. אישור קבלת קניין מידי החתן (בדרך כלל הכוונה לקניין סודר).
- יא. חתימות שני העדים.

תשובה זו איננה מחקר היסטורי מקיף על תולדות הכתובה. יש מחקרים העוסקים בכך, אך מכל המחקרים נובעת מסקנה אחת: הכתובה השתנתה רבות במהלך הדורות. היא איננה מסמך בעל נוסח אחיד ומוסכם, ועדיין יש הבדלים בנוסחי הכתובות בעדות ישראל. השינויים שחלו בכתובה במהלך הדורות אינם רק הרחבות ותוספות לטקסט הקדום. י.ד. גילת¹² מציין שהיו לפחות עשרים וחמישה סעיפים שנכתבו כדבר שבשגרה בכתובות בתקופת המשנה ושהפסיקו לכתוב אותם, לדוגמה: א. חובת הבעל לפדות את אשתו אם נלקחה בשבי; ב. חובת הבעל לממן רפואת אשתו אם חלתה; ג. כתובת בנין דכרין; ד. כתובת בן נוקבן; ה. זכות למגורים ומזונות בתקופת אלמנות האישה עד למועד פירעון הכתובה.¹³ לעומת זאת, המחויבות לתשלום עיקר הכתובה ולשיעבוד הנכסים של הגבר¹⁴ נכתבת בכתובות עד היום הזה למרות היותה תנאי בית דין התקף אף אם לא נכתב.

מלכתחילה 'אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה'.¹⁵ הרמ"א מוסיף שם: 'ויש מקילין ומתירין להתייחד בלא כתובה ובלבד שלא יבעול'. מנגד, רבי יוסף קארו מכיר במקרים שבהם אין כותבין כתובה כלל ובדיעבד נחשב כאילו נכתבה:

¹⁰ שמואל אליעזר שטרן בספרו 'שביבי אש' פרק יא מצטט את ראבי"ה הטוען שהשמטת המלים 'אין סהדי' מקנה לכתובה תוקף 'אלים' יותר של מעשה בית דין ולא של שטרי חוב הפותחים במלים אלה. ראבי"ה הסתמך על הגמרא בגטין: "אמר שמואל: כתובה כמעשה בית דין דמיא... הלכך כותבין סתמא".

¹¹ בעלי התוספות במסכת כתובות מציינים את המנהג המקובל להוסיף המלים 'כדת משה וישראל' במאמר הקידושין, אך אינם מציינים שימוש בלשון זאת בנוסח הכתובה.

¹² יצחק ד. גילת, פרקים בהשתלשלות ההלכה, אוניברסיטת בר-אילן, עמ' 148-160

¹³ משנה כתובות ד, ח-יב

¹⁴ שם שם ז

¹⁵ שולחן ערוך אבן העזר סימן סו סעיף א

אלמנה, אם אין שטר כתובה יוצא מתחת ידה אינה גובה אפילו עיקר כתובה וכן הגרושה. במה דברים אמורים? במקום שדרכם לכתוב כתובה אבל במקום שאין דרכם לכתוב כתובה אלא סומכין על תנאי בית דין הרי זו גובה עיקר כתובה אע"פ שאין בידה שטר כתובה בין נתגרשה בין נתאלמנה.¹⁶

הכתובה בזמן הזה

לית מאן דפליג שמוסד הנישואין עבר שינויים מרחיקי לכת כתוצאה מהשינוי במעמד האישה בדורות האחרונים. גם בתקופות קדומות היו מקרים של אלמנות או גרושות שהצליחו לפרנס את עצמן בכבוד, אך הן היו בבחינת 'יוצא מן הכלל המעיד על הכלל'. החברה הישראלית היא חברה מערבית המעודדת נשים לרכוש מקצוע וליצור את המעמד החברתי-כלכלי שלהן בזכות עצמן, בניגוד לחברה המסורתית (בעם ישראל ובכל העמים), שבה מעמד האישה נקבע על פי המעמד החברתי-כלכלי של בעלה. המשמעות הכפולה של 'בעל' (owner, husband) מעידה שהנישואין נחשבו למעשה קניין: הגבר קונה והאישה נקנית, וכך גם נובע מפשרה של המשנה.¹⁷

בזמן הזה אין כל משמעות מעשית לסכום של עיקר הכתובה (מאתיים זוז, או מחצית הסכום, 'מנה') ולסכום התוספת. אם הכלה עתירת נכסים ורוצה להבטיח שהרכוש שהביאה איתה לנישואים יהיה שייך רק לה במקרה של גירושין, היא תציין זאת בהסכם ממון עם בן זוגה, אם הוא בעל נכסים או מוניטין שאיננו רוצה להסתכן בתביעה במקרה של גירושין. הכתובה היא מסמך 'דה יורה' אך לא 'דה פקטו',¹⁸ כלומר, בית הדין הרבני בזמן הזה איננו מתחשב בסכומים שבכתובה בבואו לקבוע כמה ישלם גבר לגרושתו.

אסור להתעלם מכך שמוסד הנישואין, אפילו בחברה מערבית, מודרנית ושוויונית, כרוך בהתחייבויות כלכליות. דווקא בגלל העובדה שרוב הזוגות הממסדים את הקשר ביניהם בנישואין עושים זאת בעקבות היכרות והתאהבות, והשיקול הכלכלי הוא משני בעיניהם, חשוב להדגיש להם באמצעות מסמך כתוב שהנישואין כוללים גם מחויבות כלכלית. החברה המערבית שואפת לשוויון מלא במחויבות הכלכלית של בני הזוג הנשואים, אך אפילו בראשית המאה העשרים ואחת למניין אומות העולם ההכנסה הממוצעת של גברים גבוהה משמעותית מההכנסה הממוצעת של נשים, וגם כיום יכולת האישה לעבוד ולהרוויח למחייתה מצטמצמת בתקופת סוף ההיריון, הלידה וההנקה. גם אם יש מגמה להטיל על המדינה את האחריות על רווחת האישה היולדת (באמצעות ביטוח לאומי למשל), אין לשחרר לחלוטין את בן הזוג של האישה ממחויבות יתר בתקופה זו. כל זמן שהתהליך ליצירת שוויון כלכלי-חברתי מלא בין גברים לנשים בעיצומו, אין זה ראוי לקבוע שוויון חובות וזכויות כלכליות מלא בין הגבר לאישה בכתובה. בגלל פערי השכר בין שני המינים, האלמנה או הגרושה עדיין זקוקות להגנה כלכלית יותר מן הגבר האלמן או הגרוש, ולכן ראוי להותיר על כנו את ההתחייבות החד צדדית, עיקר הכתובה, בלי לנקוב בסכום, הן את שיעבוד נכסי החתן לצורך פירעון עיקר הכתובה. לעומת זאת, ההתחייבויות במהלך חיי הנישואין (לעבוד ולפרנס, להוקיר ולכבד) אפשר ואף רצוי שיהיו מנוסחות באופן שוויוני.

¹⁶ שם סימן ק סעיף ו

¹⁷ משנה קדושין א, א

¹⁸ ישראל מאיר לאו, *יהדות הלכה למעשה*, תל אביב, תשמח, עמודים 341-342

לשון הכתובה

על כתובה קדומה בעברית כתב אלבק במבוא למסכת כתובות.¹⁹ הוא מציין שרוב הכתובות בתקופת המשנה והתלמוד נכתבו בארמית כי זאת הייתה שפת הדיבור. יש חוקרים הסבורים שאנשי יהודה היו כותבים את כתובותיהם בעברית, ואולי בלשון המשלבת ארמית ועברית. נמצאו בהן ביטויים כגון: 'עד שירצו היורשים ליתן לך כתובתך',²⁰ או הנוסח שבית שמאי מביאים מ'ספר כתובה' בעברית: 'אם תינשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי'.²¹ היו גם 'תנאי כתובה' בעברית שהבעל רשאי להוסיף: 'הפקחים היו כותבים: על מנת שאזון את בתך חמש שנים כל זמן שאת עימי',²² או: 'דין ודברים אין לי בנכסיך... ובפרותיהן ובפרי פרותיהן עד עולם'.²³

כמו שטרי חוב, גם הכתובה תקפה בין אם לשונה עברית ועדיה חותמים בשפה אחרת, בין אם לשונה לועזית ועדיה חותמים בעברית, כמשתמע מהסוגיה במסכת גטין [יט ע"ב]:

האי שטרא פרסאה דחתימי עליה סהדי ישראל מגבינן ביה ממשעבדי (שטר הכתוב בפרסית שחתומים עליו עדים יהודים, גובים בו אפילו מנכסים משועבדים) והא לא ידעי למיקרי? בדידעי. והא בעינן כתב שאינו יכול להזדייף? בדאפיצן. אלא מאי קמ"ל? דכל לשון כשר? (והרי כבר) תנינא (שנינו): 'גט שכתבו עברית ועדיו יונית, יונית ועדיו עברית – כשר!' אי מההיא, הוה אמינא: הני מילי בגיטין אבל בשאר שטרות לא, קמ"ל (=אילו הייתה בידינו רק המשנה בגטין ט, ח על גט כתוב עברית שעדיו חתמו ביונית או גט כתוב יונית וחתום בעברית, היינו אומרים כי דברים אלה נכונים רק בגטין, אבל בשאר שטרות – אין לקבל שימוש בלעז, הרי הוא משמיע לנו שלא כך הדבר).

סוגיה זו משמשת בסיס לפסיקת ההלכה של רב האי גאון: 'ומאן דאיקלע למתא דלית בה סופר ואיכא יהודאי דידיעין למיקרי כתב פרסאה, כתבין יהודאי פרסית וחתמין על גיטא ועל שיטרא וכתובתא'.²⁴ השולחן ערוך כותב: 'שטר שכתוב בכל לשון ובכל כתב אם היה עשוי כתיקון שטרי ישראל שאינם יכולים להזדייף ולא להוסיף ולא לגרוע והיו עדיו ישראל ויודעין לקרותו הרי הוא כשר וגובה בו מהמשועבדים'.²⁵ והרי הדברים קל וחומר: אם שטר חוב שנכתב בערכאות נוכרים בלשון עם זר אך עדיו ישראלים ויודעין לקרותו – כשר, שטר כתובה שנכתב בלשון הקודש ובכתב אשורי ויודעין לקרותו (כי לשון הקודש שגורה בפינו) – אינו דין שיכשר!?

¹⁹ חנוך אלבק, ששה סדרי משנה: מפורשים בידי חנוך אלבק ומנוקדים בידי חנוך ילון - סדר נשים, ירושלים-תל אביב, עמוד 80

²⁰ משנה כתובות ד, יב

²¹ משנה יבמות טו, ג

²² משנה כתובות יב, ב

²³ שם ט, א

²⁴ תשובות הגאונים (מהדורת הרכבי), סימן רנד, עמ' 129. לשון דומה מופיעה באוצר הגאונים לגטין, חלק התשובות, עמודים 205–207.

²⁵ שולחן ערוך, חושן משפט סימן סח סעיף א

מ.ע. פרידמן מציין שבגניזת קהיר יש כתובה בעברית מהעיר צור.²⁶ הוא מסביר כי הכתובות בעברית מאיטליה במאות השלוש-עשרה והארבע-עשרה אינן אלא תרגום מארמית לעברית. לענייננו, אין הבדל אם הכתובות בעברית מקוריות או מתורגמות. העדפתה של הכתובה העברית על פני הכתובה הארמית (שתיהן לא היו לשונות הדיבור בקרב יהודי איטליה באותה התקופה) מעידה שבקהילות אחדות לא ראו כל פגם בכתובה בעברית אף לכתחילה.

הכתובה כמסמך הלכתי היא בראש ובראשונה שטר חוב שמועד פירעונו הוא סיום הנישואין עקב גירושין או פטירת הבעל, ושבו הבעל מתחייב למעשים ולהתנהגות מסוימים במהלך חיי הנישואין. משום כך, יש חשיבות לכך שהגבר יבין על מה התחייב, ושלא תהיה לו אמתלה לטעון בעתיד שלא הבין על מה התחייב. לכן יש הדורשים שהחתן יאשר את הכתובה בחתימת ידו: 'יש לומר דחתימת העדים בלבד על הכתובה לא סגי דשמא יטעון (החתן) שלא הבין מה שכתוב בכתובה'.²⁷ חיוני גם שהאישה תדע מה הם זכויותיה ולא תתפתה למחול על כתובתה.

במסורת ישראל יש דברים הנאמרים בארמית עד היום: קדיש, יקום פורקן, כל נדרי, הא לחמא עניא וכיו"ב, אך אין לגזור מהם גזירה שווה לכתובה. אופיין של תפילות כמו קדיש ו'יקום פורקן' אינו הלכתי, בניגוד לאופייה ההלכתי בעיקרו של הכתובה, שכמעט ואין בה מרכיב ליטורגי. אומנם גם 'כל נדרי' וגם 'הא לחמא עניא' הם טקסטים שיש בהם היבט מחייב מבחינה הלכתית ('נדרנא לא נדרי וכו' או 'כל דכפין יתא ויכול, כל דצריך יתי ויפסח'), אך המעמד והמועד שבו נאמרות הכרזות אלו מדגיש את כוונת הלב דווקא: הקהילה או המשפחה השומעת אותם רואה בהן תפילה, גורם ביצירת האווירה (פתיחת יום כיפור או פתיחה סדר הפסח) ולא טקסט הקובע מסמרות פטור או חיוב הלכתיים. יש לטקסטים הללו היבט שירי (משקל וצליל) בניגוד לכתובה שלשונה אינה פיוטית, ואין היא, לעניות דעתי, הגורם העיקרי ביצירת אווירת הקדושה ורוממות הרוח בטקסי החופה והקידושין. יש טקסטים הלכתיים הנאמרים בארמית כגון 'עירוב תבשילין' ו'ביעור חמץ', אך דוק ותמצא שמותר לאומרם בכל לשון.

ואומנם, בקיבוץ הדתי יש קבוצה של פעילים הדורשת מהרבנות הראשית זה מכבר, משנת תש"ט, לאשר שימוש בכתובה בלשון העברית.²⁸ רבי משה פיינשטיין מתיר לתרגם את הכתובה לאנגלית על מנת שתהיה מסמך קביל גם בערכאות של המדינה: 'ראוי ונכון לנהוג כך לכתחילה ואין שום פקפוק לצרף שטר זה באנגלית לכתובה הרגילה',²⁹ אך אין להסיק מתשובתו שהוא מכשיר כתובה בלשון הקודש במקום כתובה בארמית.

הרב משולם ראטה עונה על 'ההצעה לתרגם בשעת נישואין את נוסח הכתובה מארמית לעברית, ונשלח אלי מאת הרבנות הראשית העתק של נוסח התרגום העברי שהציע הרב השואל'.³⁰ הוא

²⁶ M.A.Friedman, Jewish Marriage in Palestine: A Cairo Geniza Study. Vol. II: The Ketubba Texts. Tel-Aviv and New York (TAU & JTS), 1981, ketuba#59

²⁷ שו"ת יביע אומר, חלק ג אבן העזר סימן יג

²⁸ על השתלשלות המשא ומתן בנושא זה: אפרים יעיר, הכתובה בלשון הקודש, עמודים - בטאון הקיבוץ הדתי לז, גליון יא (523) אב תשמ"ט.

²⁹ שו"ת אגרות משה אבן העזר סימן צ

³⁰ שו"ת קול מבשר חלק ב סימן כד

עוסק בהרחבה בשאלת חיוב כתיבת גט פטורין בארמית דווקא, ומצטט את רמ"א³¹ שסובר 'דאין להכשיר בכתב אחר רק במקום עיגון ושעת הדחק'. הוא מצטט גם את דברי רבי משה אבן חביב:

ונהגו לכתבו בלשון ארמי יען שבימי התנאים והאמוראים היו כותבים אותו בלשון ארמי בנוסח זה כי היה לשונם בלשון ארמי והיו כותבין אותו בלשונם כדי שיבינו אותו הבעל והאשה והעדים, והם דקדקו יפה יפה בנוסח זה שיהיה דבר דבור על אופניו, לפיכך גם בזמן הזה החזיקו לכתבו בלשון ארמי אע"ג דאין מדברים בלשון ארמי ולא רצו לשנות הנוסח ללשון אחרת שלא יבואו לטעות ולכתוב תיבות שיהיה משמען ב' ענינים ויפסידו כוונת הגירושין.³²

מההקפדה בלשון הגט הרב ראטה לומד על ההקפדה שבלשון הכתובה, שכוונתה המקורית עלולה להשתבש בתרגום לעברית. הוא מצביע על שלושה פגמים בכתובה העברית שהובאה לפניו:

1. במשפט 'למנין שאנו מונים כאן' נכתבה המילה 'מונים' בכתוב מלא בניגוד לדברי השולחן ערוך שיש לכתוב 'מנין', בכתוב חסר, משום שלמילה 'מונים' יש בעברית גם משמעות שלילית (הונאה).³³

2. בנוסח המוצע כתוב: 'במדינת ישראל בארץ ישראל', בניגוד לדעת הפוסקים שלא לכתוב (בגט) 'מדינה' אלא רק 'מתא' בגלל ריבוי המשמעויות של המילה 'מדינה'.³⁴

3. תחת 'וקנינא' שבנוסח הארמי כתוב בסוף הנוסח העברי 'וקבלנו בקנין'. על כך הרב ראטה אומר: 'ותרגומו העברי הוא 'וקנינו ממנו' אבל הנוסח 'וקבלנו בקנין' אין לו מובן כי העדים לא קבלו עליהם כלום רק החתן המקנה קבל עליו חיוב הכתובה [...]. וכפי שנכתב בנוסח העברי אינו כלום ושטר הכתובה הוא כחספא בעלמא כיון שחסר עיקר הקנין'.

בשל כך הוא פסק כי 'שלוש הדוגמאות הנ"ל וביחוד השלישית מספיקות לומר: כלך מדרך זה ונאחז בנוסח הארמי המקובל בידינו שקבעו רבותינו הקדמונים והם דקדקו יפה'. עם זאת, לעניות דעתי, הסיבה המכרעת להתנגדותו לתרגום הכתובה לעברית היא דבריו בהמשך: 'ובפרט אחרי שעדת הקונסרבטיבים הריפורמים באמריקא החליטו בזמן האחרון על תיקון הכתובה לעקור את הנוסח הישן לגמרי, ובכגון זה חוששין ללעז שלא יאמרו התירו פרושים את הדבר'.

על תשובתו יש לי להעיר כדלהלן:

1. דברי השולחן ערוך המדויקים הם: 'כותבין הגט בכל כתב ובכל לשון [...] אבל אם היה מקצת הגט כתוב בלשון אחד ומקצתו בלשון אחר פסול. ומוסיף הרמ"א שם: 'ויש מכשירין (הראב"ד) ואפילו למאן דפסול מודה דמקצתו לשון הקודש ומקצתו לשון ארמי

³¹ שולחן ערוך אבן העזר סימן קכו סעיף א

³² גט פשוט סימן קח

³³ שולחן ערוך אבן העזר סימן קכו סעיף כז

³⁴ בית יוסף אבן העזר סימן קכח

- כשר דשניהם ניתנו בסיני והוי קרובים בלשון וכלשון אחד דמי ולכן נוהגין עכשיו לכתוב בגט מקצת מלות בלשון הקודש ורובו לשון ארמית'.³⁵
2. מהלשון 'ונהגו לכתבו בלשון ארמית ובכתב אשורי' בשולחן ערוך ומהגהת הרמ"א שם: 'ואין להכשיר בכתב אחר רק במקום עיגון ובשעת הדחק' משמע שבגט מחמירים לכתחילה אך לא בדיעבד.
3. אין להקיש מהחומרה בלשון הגט ללשון הכתובה. התוצאה של גט פסול עלולה להיות התרת אשת איש לעולם וממזרות, חס וחלילה, או עיגון האישה, מה שאין כן בכתובה. גם אם פסק בית דין לחומרה שהכתובה היא 'כחפא בעלמא' בגלל שיבוש בלשון העברית, דמי כמי שלא כתב כתובה כלל, ולא כמי שפחת מהסכום של 'עיקר הכתובה' שבעילתו בעילת זנות. יש לומר בכגון זה שהשיבוש הוא בגדר 'טעות סופר', אולם החתן והכלה סמכו דעתם על כתובה כשרה וכל התנאים והחובות של כתובות הנהוגות בישראל שרירות וקיימות במקרה זה.
4. יש לחשב את הפסד התרגום כנגד שכרו. החשש שמא יטעה התרגום לעברית בגלל תיבות בעלות משמעות כפולה קלוש. חמור יותר החשש שהגבר יטען שלא הבין את לשון הכתובה או שהאישה תמחל על אחד מתנאי כתובתה כי אינם מבינים ארמית.
5. פסילה מראש של הלכה רק משום שהיא מבית מדרשה של 'עדת הקונסרבטיבים' הריפורמים באמריקא' תדון את ההלכה לקיפאון ואת עם ישראל לפיצול ופילוג לנצח.

לשון הכתובות בקהילות ישראל איננה אחידה. ברוב הכתובות התורף הוא בעברית (היום, התאריך והמקום) ויש כתובות שגם בטופס עצמו יש מילים או משפטים שלמים בעברית. בכמה כתובות יש פסקה שלמה של תנאי בעברית כדלהלן:

וקבל על עצמו פלוני החתן שלא ישא אשה אחרת על פלונית אשתו הנזכרת
שלא ברצונה (ולא יוציאנה ממדינה זו למדינה אחרת אלא על פיה ורצונה) ואם
עבר ונשא אשה אחרת... יתן לה כל מה שכתוב בכתובתה, עיקר ותוספת ונדוניה
עד פרוטה אחרונה ויפטור אותה בגט כשר לאלתר...³⁶

עדיף שהכתובה תהיה בעברית כי רוב הציבור בארץ ישראל מבין עברית ואיננו מבין ארמית. אם הכתובה בארמית, מסדר הקידושין חייב לתרגם אותה לשפה המובנת לחתן ולכלה. חתימות העדים יכולות להיות בכל שפה ובלבד שתהיינה באותה השפה.³⁷

תוקף ומשמעות של הכתובה בזמן הזה

שתי כתובות מודרניות קיבלו פרסום ציבורי: בארצות הברית פורסמה כתובה באנגלית לפני יותר מארבעים שנה³⁸ (בתרגום לעברית יש כמה שיבושי לשון), ובישראל, פרי עטו של העיתונאי יאיר לפיד, פורסמה במוסף של עיתון 'מעריב' (אפריל 2001). כתובות אלו אינן מתימרות להיות

³⁵ שולחן ערוך אבן העזר סימן קכו סעיף א

³⁶ שמואל אליעזר שטרן, שביבי אש, בירור בענייני כתובות, עמ' רכט

³⁷ שמואל אליעזר שטרן, כתובה כהלכתה, עמוד לה

³⁸ The First Jewish Catalog. A Do-It-Yourself Kit. Compiled and edited by Richard Siegel, Michael Strassfield, and Sharon Strassfeld. (1973) P. 165.

הלכתיות. הן נזכרות בתשובה זו אך ורק כדי להבהיר שיהודים רבים, בארץ ומחוצה לה, רואים בכתובה הנהוגה מדורי דורות מסמך הסותר את השקפותיהם לגבי קשר הנישואין והמחויבות של החתן כלפי הכלה ושל הכלה כלפי החתן. מאידך, הציבור הזה שואף שהזוג יבטא בכתב את מחויבותם ההדדית. הם קוראים למסמכים שפרסמו 'כתובה' כי הם רואים עצמם כממשיכי מסורת קדומה המותאמת להווה. למאמינים בגישה של 'פוק חזי מאי עמא דבר' (=צא וראה מה העם נוהג) אסור להתעלם ממגמה זו.

הכתובה צריכה לבטא את המחויבות של הגבר והאישה הבאים בברית הנישואין בזמן הזה. אין עלינו לרוץ כחלוץ לפני המחנה ולהיות שוויונית לחלוטין, מכיוון שהחברה שבה אנו חיים עדיין לא הגיעה לשוויון מלא, אך אסור שתפגר אחרי החיים, ההשקפות והדעות בזמן הזה.

אדם הקורא טקסט של תפילה שנכתב לפני מאות או אלפי שנים יכול לסנן בתודעתו את המלים והמשפטים המשמעותיים אצלו או להתרגש משמיעת טקסט בארמית שאיננו מבין ('כל נדרי', 'הא לחמא עניא', 'קדיש') בגלל המעמד המיוחד שבו הטקסט נקרא. הוא יכול להתעלם מהמשמעות המילולית ולהזדהות עם המנגינה והאווירה הנוצרת בקריאתו. לא כך לגבי טקסט הלכתי הקובע מעמד אישי (נישואין) ומפרט התחייבויות (ממוניות והתנהגותיות). לדיוק הלשוני ולהבנת הטקסט בכתובה יש עדיפות, לדעתי, על פני האווירה הנוצרת על ידי הטקסט הארמי. יתר על כן, משקלו של ההיבט החינוכי בכתובה כיום איננו נופל מההיבט ההלכתי-ממוני שלו, ולכן חיוני שהכתובה תהיה בשפה המובנת לשני בני הזוג. כתובה בשפה העברית (בנישואי זוגות החיים בישראל ומדברים עברית) עדיפה על פני כתובה בארמית.

נוסף על כך, אין הצדקה לציין בכתובות בזמן הזה אם הכלה היא בתולה, אלמנה, גרושה או גיורת. ערכה הכספי של הכתובה ייקבע, במקרה הצורך, בתהליך של משא ומתן בין בני הזוג בשעת הגירושין, ובמקרים שיידרש בית הדין (הרבני או לענייני משפחה) לפסוק תשלום מזונות או כתובה, ייקבע הסכום על פי ראות בית הדין שיבחן את המצב הכלכלי ואת מקורות ההכנסה של בני הזוג. כמו כן, בית הדין רשאי לפסוק תשלום על פי הנסיבות שהובילו לגירושין, אך בכל אופן לא על פי מעמד האישה ביום נישואיה. יתר על כן, ציון מעמדה האישי של הכלה (גרושה, אלמנה או בעולה) בעת קריאת הכתובה קבל עם ועדה עלולה לגרום עוגמת נפש לכלה. גם אם הכלה בתולה, ייתכן שהיא איננה מעוניינת שיצינו זאת בפומבי. אם הכלה בהיריון והרב מסדר הקידושין קורא לה 'בתולתא' הרי שמעמד הקידושין הופך לחוכא ואטלולא וכדי ביזיון וקצף.

מטעמים חינוכיים חיוני להדגיש לזוגות הבאים בברית הנישואין שהברית אינה נערכת רק בין שניהם, אלא גם עם שותף שלישי: אם הזוג הוא בעל אמונה דתית הרי שהשותף השלישי הוא אלוהי ישראל, ואם הזוג חילוני הרי שהשותף השלישי הוא עם ישראל. אשר על כן, הכתובה חייבת לציין את חובתם להעניק לצאצאיהם (אלה שיביאו לעולם יחד ואלה מנישואיהם הקודמים) חינוך יהודי, ישראלי וציוני.

שתי כתובות אלטרנטיביות שוויוניות

זה המקום להזכיר שתי כתובות המבטאות את השינויים במעמד האישה והנישואין בזמן הזה:

א. הצעה שגובשה בקורס על הכתובה בבית המדרש ע"ש שכטר בהדרכת פרופסור משה בנוביץ, היוצרת איזון ממוני בין התחייבות החתן לתשלום 'עיקר הכתובה' לויתור הכלה על 'נדוניה שאיננה חוזרת' בסכום זהה.

ב. הצעת הרב גורדון טאקר, רב ביהדות הקונסרבטיבית בארה"ב, שאיננה מזכירה כלל את 'עיקר הכתובה' או את שיעבוד הנכסים לפירעון הכתובה, אך מפרטת באורח שוויוני את ההתחייבויות ההדדיות של בני הזוג בנישואין.

יש יתרונות להצעה של הרב טאקר כעדות על מאמר הקידושין וכהסכם בין בני זוג, אך בהיעדר 'עיקר הכתובה', קשה לראות במסמך זה גרסה עדכנית של הכתובה הנהוגה בעם ישראל יותר מאלפיים שנה (מימי שמעון בן שטח).

הלכה למעשה: הצעה לנוסח הכתובה בזמן הזה

להלן כתובה שאני משתמש בה משנת תשמ"א, לאחר התייעצות עם מורי ורבי פרופסור זאב פלק ז"ל. כתובה זו מאפשרת לזוג בחירת אחד משני נוסחים מבחינת מחויבות במהלך הנישואין (ראה הערה 2 למטה). כמעט כל הטקסט מושתת על תרגום לעברית של כתובה נפוצה³⁹

כתובה

ב בשבת לחודש שנת חמשת אלפים שבע מאות ו ו למניין שאנו מונים כאן ב (ת"ו)

אנו עדים שהחתן בן אמר לכלה בת היי לי לאשה כדת משה וישראל ואני אזור ואפרנס, אוקיר ואכבד אותך כמשפט בני ישראל הזנים ומפרנסים, מוקירים ומכבדים את נשותיהם באמת ואתן לך כסף כתובתך ואמלא כל חובותי כלפיך.

* והכלה בת אמרה לחתן בן היה לי לאיש כדת משה וישראל ואני אזור ואפרנס, אוקיר ואכבד אותך כמשפט בנות ישראל הזנות ומפרנסות, מוקירות ומכבדות את אנשיהם באמת ואמלא כל חובותי כלפיך.

* ונתרצתה (שם הכלה) להיות ל(שם החתן) לאשה כדת משה וישראל.

[החתן והכלה התחייבו הדדית לעשות כמיטב יכולתם לפרנסת ביתם המשותף ולרווחתו, לשמור ולטפח את נכסי החומר והרוח המשותפים להם, לאהוב ולכבד איש את אשתו ואישה את אישה.]

[החתן והכלה התחייבו הדדית לבנות בית בישראל שבו ישרו אהבה ואחוה שלום ורעות, ולגדל ולחנך את ילדיהם לתורה לחופה ולמעשים טובים.]

שומת בית דין תקבע סכום הפירעון של שטר כתובה זה בחיי החתן ולאחר אריכות ימיו מעתה ועד עולם. אחריות שטר כתובה זה קיבל עליו החתן וכל נכסיו אחראים וערבים לפרוע מהם שטר כתובה זה.

³⁹ המושתת ברובו על כתובה בעברית שמצטט חנוך אלבק מתוך אוצר השטרות, לעיל הערה 19.

ועל כל מה שכתוב ומפורש למעלה מעידים אנו בחתימת ידינו.

נאום: ...עד נאום: ...עד

[נאום: עדה] נאום: עדה]

[גם אנו באנו על החתום:

החתן: [הכלה:]

[הרב מסדר הקידושין]

הערות:

1. המילים והמשפטים המוקפים בסוגריים מרובעים הם תוספות לכתובה הסטנדרטית, אשר אינן גורעות מהתוקף ההלכתי של הכתובה. לגבי חתימת שתי עדות על הכתובה, יש תשובה נפרדת בהסכמת שלושה מחברי ועד ההלכה ובהתנגדות ארבעה. המילים המוקפות בסוגריים עגולים מקורן בכתובות סטנדרטיות, אך מותר להשמיטן מבלי לגרוע מתוקפה ההלכתי של הכתובה.

2. פסקות המסומנות בכוכבית * הן פסקות חלופיות. הזוג מתבקש לבחור **אחת משתייהן**: בנוסח הנפוץ יש פירוט התחייבות החתן כלפי הכלה במהלך הנישואין ואחר כך הבעת הסכמת הכלה: 'ונתרתה [שם הכלה] ...כדת משה וישראל', ואילו בנוסח השוויוני התחייבויות הכלה כלפי החתן זהות להתחייבויות החתן כלפי הכלה.

3. בכתובה של זוג שמקום מגוריו הקבוע בחוץ לארץ, יש להוסיף 'תנאי ליברמן': 'והסכימו החתן בן והכלה בת שאם יבוטלו נישואיהם בערכאות המדינה, הם מתחייבים להתייצב לפני בית דין של כנסת הרבנים או מי שיוסמך על ידי בית דין זה על מנת לסדר גט פיטורין כדת משה וישראל'.

4. במקום לציין סכומי כסף, כתובה זו מציינת 'שומת בית דין' ובכך מאפשרת לבית דין רבני או לבית המשפט לענייני משפחה לחייב את הגבר המגרש לשלם למגורשת כל סכום ולגבות תשלום זה גם מירושתו.

כאמור, כתובה זו איננה שוויונית לחלוטין. 'עיקר הכתובה' הוא התחייבות חד צדדית של החתן כלפי הכלה ולכן גם שיעבוד הנכסים בסיום הכתובה הוא של נכסי החתן בלבד. עם זאת, הכתובה המוצעת משלבת את הפרמטרים ההלכתיים של הכתובה הקלסית ומאזנת ביניהם. בכך היא נענית למגמה לשוויון חובות וזכויות בין האיש לאשתו, ומדגישה את המחויבות המשותפת של בני הזוג לבנות בית בישראל, ולגדל בנים ובנות נטועים בתרבות ישראל ובמסורת היהודית.

גיל נתיב

כרמיאל, יום ראשון, י"ד בתשרי, תשע"ט

נספח א': כתובה – משה בנוביץ ותלמידי

ב בשבת יום חודש שנת

לבריאת העולם למניין שאנו מונין פה

אגן סהדי

איך החתן איך הכלה

אמר להדא כלתא

אמרה להדין חתנא

הוי לי לאינתו כדת משה וישראל ואנא

הוי לי לגוברא כדת משה וישראל ואנא

בס"ד אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס

בס"ד אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס

ואכלכל ואסבר ואכסי יתיכי

ואכלכל ואסבר ואכסי יתך

כהלכות גוברין יהודאין דפלחין

לך כהלכות נשין יהודיין דפלחין

ומוקרין זנין ומפרנסין ומכלכלין

ומוקרין זנין ומפרנסין ומכלכלין

וסוברין ומכסין ית נשיהן בקושטא.
ויהיבנא ליכי מהר כדחזי ליכי כסף

וסוברין ומכסין ית גובריהן בקושטא.
ויהיבתנא לך נדוניא דלא דר כסף

זוזי מאתן ומזוניכי וכסותיכי וספוקיכי

זוזי מאתן ומזונך וכסותך וספוקך

וארחם יתיכי כאורח כל ארעא.

וארחם יתך כאורח כל ארעא.

וצביאת מרת

וצבי מר

כלתא דא והות ליה לאינתו.

חתנא דנן והוה לה לגוברא.

וכך אמרו החתן

והכלה

אחריות שטר כתובתא דא ונדוניא דין דלא דר ומזוני אילין קבלנא עלן ועל ירתין בתרן למפרע מן כל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לן תחות כל שמיא דקנינא ודעתידין אגן למקני נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות כולהון יהון אחראין וערבאין למפרע מנהון שטר כתובתא דא ונדוניא דין דלא דר ומזוני אילין ואפילו מן גלימין דעל כתפין בחיין ובתר חיין מן יומא דנן ולעלם. ואחריות וחומר שטר כתובתא דא ונדוניא דין דלא דר ומזוני אילין קבלנא עלן החתן והכלה

אדעתא דבי דינא דכנישתא דרבנן דתנועתא מסרתיתא כחומר כל שטרי כתובות דנהיגין בבני ישראל ובבנת ישראל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי. ומרותא דבי דינא דתנועתא מסרתיתא קבלנא עלן החתן והכלה
לאפקועי ולבטולי אדעתייהו וכדחזי להו. וקנינא מן

לכלה

החתן

לחתן

ומן הכלה

על כל מה דכתיב ומפרש לעיל במנא דכשר למקני ביה. והכל שריר ובריר וקיים

עד

נאום

עד

נאום

נספח ב': כתובה – גורדון טאקר

English:

We witness that on the day of the week, the day of the month of , in the year , corresponding to the day of , , here in , the groom, , son of , said to the bride, , daughter of , "You are consecrated to me as my wife, with this ring, according to the laws of Moses and Israel," and that the bride, , said to the groom, , "You are consecrated to me as my husband with this ring, according to the laws of Moses and Israel." The groom and the bride accepted all the conditions of betrothal and marriage as set forth by biblical law and by the rulings of the Sages of blessed memory. The groom and bride further agreed willingly to work for one another, to honor, support, and nurture one another, to live with one another, and to build together a household of integrity as befits members of the Jewish people. The bride accepted a ring from the groom, and the groom accepted a ring from the bride, for the purposes of creating this marriage and to symbolize their love. The groom and bride also accepted full legal responsibility for the obligations herein taken on, as well as for the various property entering the marriage from their respective homes and families, and agreed that the obligations in this Ketubah may be satisfied even from moveable property. We have had both the groom and the bride formally acquire these obligations to the other, with an instrument fit for such purposes. Thus all is in order and in force.

Hebrew:

ב בשבת ב יום לחדש שנת חמשת אלפים ושבע מאות
 וששים ו לברית עולם למנין שאנו מונים כאן במדינת
 ארצות הברית באמריקה אנו עדים איך החתן בן
 למשפחת אמר לכלה
 בת למשפחת הרי
 את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל ואיך הכלה
 בת אמרה לחתן בן
 הרי אתה מקודש לי בטבעת זו כדת משה וישראל
 החתן והכלה קבלו על עצמם כל תנאי
 קידושין ונישואין המוטלים עליהם מן התורה ומכח בתי דין של חכמינו
 זכרונם לברכה ועוד חסכימו החתן והכלה
 מרצונם לעבוד אחד עבור השני ולכבד ולפרנס ולזון זה את
 זו וזו את זה ולחיות חיי משפחה ולבנות יחד בית נאמן כמקובל לבני
 ולבנות ישראל הכלה קבלה טבעת מבחיר לבה והחתן
 קבל טבעת מבחירת לבו לשם קידושין ולסמל אהבתם
 החתן והכלה גם קבלו על עצמם אחריות
 לתנאי כתובה זו ולכסף ולכלי הבית הבאים עמם מבתיהם ומבתי
 משפחותיהם והסכימו שתגבה כתובה זו אפילו מנכסים שאין להם
 אחריות וקבלנו קנין מהחתן בן
 לטובת הכלה בת ומהכלה
 בת לטובת החתן בן
 בכלי הכשר לקנין והכל שריר וקים

נערכו הצבעות בוועד ההלכה כדלהלן:

א) האם לכתוב בכתובה "שומת בית דין תקבע סכום הפירעון... " במקום לרשום שלושה סכומים מפורטים (עיקר הכתובה, התוספת, הנדוניה)?

בעד: ארי חסיד, גיל נתיב, פרץ רודמן, מיכל שוורץ

נגד: שלמה זכרוב, דיאנה וילה

ב) האם מותר לכתוב כתובה בעברית במקום בארמית?

בהסכמה פה אחד של הרבנים: דיאנה וילה, שלמה זכרוב, ארי חסיד, גיל נתיב, פרץ רודמן, מיכל שוורץ

ג) האם להעדיף את הכינוי 'כלה' או 'איתתא' (אישה) במקום לכתוב שהכלה בתולתא (בתולה) או בעולה?

בהסכמה פה אחד של הרבנים: דיאנה וילה, שלמה זכרוב, ארי חסיד, גיל נתיב, פרץ רודמן, מיכל שוורץ

ד) האם יש לציין בכתובה את מעמד הכלה אם היא גיורת (גיורתא) או גרושה (מתרכתא)?

בעד: דיאנה וילה, שלמה זכרוב, מיכל שוורץ

נגד: גיל נתיב, פרץ רודמן

נמנע: ארי חסיד